Mihaela VLĂSCEANU
(Universitatea de Vest din Timişoara)

Consideraţii cu privire la reprezentarea unor concepte abstracte în sculptura barocă din Banat

Abstract: (Considerations on the representation of abstract concepts in the Baroque sculpture from Banat) The art history research methodology is enreached by adding contextualization.To this we add semantics of forms, corroborated with a critical analysis of the information vehiculated by the historiography, documentary sources, resulting in a study that summarizes the entire Baroque art experience from Timişoara,with an insight to concepts like time and space, abstract ideas reflected by the Immaculate Conception, the Apotheosis of the Trinity as reflections of the world divinely organised for the period issued.

Keywords: Baroque, sculpture, abstractization, conceptual history, perspectives

Rezumat: Metodica cercetării istoriei artei este revalorificată prin contextualizare. La aceasta se adaugă semantica formelor coroborată cu o analiză critică a informaţiilor vehiculate de istoriografie, de sursele documentare, rezultând un studiu complex ce însumează întreaga experienţă a barocului din Timişoara, cu o perspectivă asupra conceptelor de timp şi spaţiu, idei abstracte reflectate de teme precum Imaculata Concepţie, apoteoza Sfintei Treimi ca ilustrări ale lumii organizată pe principii divine în perioada secolului al XVIII-lea.

Cuvinte cheie: sculptură monumentală, baroc, concepte abstracte, perspective conceptuale

Abordarea istoriei artei din perspectiva metodologiei actuale implică conexiuni ideatice complexe, o relaţie interdisciplinară cu ştiinţele umaniste şi o reinterpretare a conceptelor devenite norme formale ale stilului baroc în virtutea evoluţiei cercetării contemporane. Dintr-o perspectivă conceptuală, interogaţiile devin mijlocul principal de raportare la enunţurile tematice ale subiectului cercetat: fiind vorba despre problematica atât de des invocată de studiile de specialitate: este barocul din Banat o variantă a stilului proliferat din centrul Europei? Sunt studiile comparative pe regiuni suficiente în analiza elementelor comune şi a diferenţelor? Îmbracă viaţa formelor barocului conotaţii diferite de centrul imperiului? Există o sincronicitate cu centrul Europei în ce priveşte manifestările, care este impactul în lumea ştiinţifică a acestor problematizări ce devin ipoteze de lucru? Confirmările ideatice susţinute de un bogat material bibliografic şi de patrimoniul baroc al domeniului sculpturii au făcut

BDD-A26686 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:16 UTC)

obiectul unui studiu editat în sinteza de istorie a Banatului, sub enunţul: *Particularităţilor regionale ale artei baroc din Banat*[1].

Stilul născut ca o expresie a unei anumite situaţii ideologice, chiar a unei tradiţii cu afinităţi în perioada Renaşterii italiene, ca un ansamblu de forme şi conţinuturi a fost analizat fiindu-i descoperite din perspectiva actuală a cercetării, valenţele creatoare. Barocul fiind stilul ce a reuşit să înglobeze manifestările artistice central şi sud-est europene într-un tot unitar, realizând acea unitate în diversitate atât de clamată de istoriografia de specialitate. Chiar dacă acoperirea ideologică a stilului se pierde în amalgamul de culturi ce l-au adoptat ca pe o normă sau modă a vremii, mutaţiile suferite sunt în estetica sa cele ce configurează particularităţile regionale, devenind variante locale ale stilului, stilul desfăşurându-se în antiteză cu ideologia ce i-a dat naştere, dar în sincronicitate cu aspiraţiile comanditarilor şi ca un ecou al manifestărilor central-europene.

Orice demers cultural este centrat pe o temă predilectă, aceasta fiind în cazul acestei abordări barocul ca tip de existenţă (concept vehiculat de E. Papu), arta barocă din Banat, valorificarea patrimoniului baroc existent în Banatul istoric şi evoluţia conceptelor despre baroc susţinute cu studii de caz din domeniul arhitecturii, sculpturii şi picturii. Făcând uz de metaforă, arta barocă în Banat a servit ca suport vizual preferat al politicii casei de Habsburg, în expansiunea teritorială fiind un mijloc propriu de persuasiune şi aliniere la fenomenul analog central european.

Spiritul providenţial moştenit de la antici transcende limitele temporale, situând barocul în categoria metamorfozelor spiritului cu cele mai multe aspecte particularizate în funcţie de ideologia celor ce-i dictează manifestările. Prin formele acestuia, procesul de europenizare a pătruns în toate domeniile, începând cu arhitectura, continuând cu sculptura şi pictura ca şi arte pandante. Panorama artistică a secolului corespunzând manifestărilor formale ale barocului care promova o atmosferă triumfătoare în corespondenţă cu victoria catolicismului faţă de protestanţi. Structurile cotidianului se reflectă în arta ce devine pentru provincia Banat o artă cu o misiune, având misiunea de-a instrui, de–a indica pericolele, o reflexie a lumii organizată pe principii divine.

Discursul ideologic promovat de către habsburgi avea ca model scenografia marilor capitale ale imperiului, noile principii urbane configurând rolul bisericii parohiale, cap de perspectivă în configurarea urbanistică a pieţei ca element principal al definirii spaţiale. Tematica artei baroce se modifică în ritm alert, renunţându-se la arta cu tematică istorică în favoarea artei cu tematică religioasă, fenomen recurent în evoluţia stilului pe plan central-european. Stilul baroc a fost deseori considerat de către specialişti ca prima mişcare internaţională ce a depăşit limitele de timp şi spaţiu, manifestându-se într-un areal depărtat de centrul iniţial.

[1]M. Vlăsceanu, *Particularităţi regionale ale artei baroc din Banat,* în volumul *Istoria Banatului* (coordonator V. Neumann), Ed. Academiei, Bucureşti, 2015, pp. 235-267 şi ediţia a-II-a, revăzută şi adăugită, Ed. Academiei, Bucureşti, 2016, pp. 255-291.

BDD-A26686 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:16 UTC)

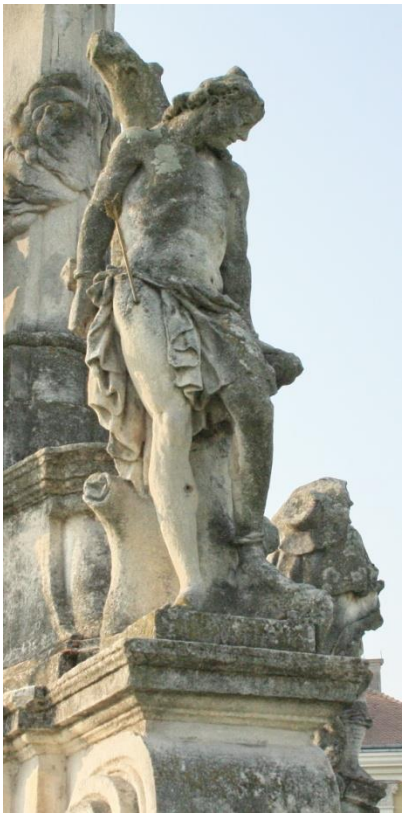

Foto 1

Conceptele de timp şi spaţiu[2] sunt reevaluate din punctul de vedere al istoriei conceptelor, barocul fiind un stil ce se manifestă în perioade diferite şi în zone diferite, spaţiul devenind coextensiv incluzând manifestările din toate etapele stilistice diferite în evoluţia generală a fenomenului. Conceptul de spaţiu în arta barocă este unul dintre cei mai integratori factori, datorită capacităţii spaţiului de a defini arta. Un exemplu elocvent este cel al sculpturii baroce monumentale, element plastic ce defineşte spaţiul public, deopotrivă integrând omul secolului al XVIII-lea în structura evenimenţială a cotidianului. Conceptul spaţiului coextensiv este sesizat şi-n structura monumentelor cu o configuraţie care uneşte cele două repere în care era ancorată existenţa omului secolului al XVIII-lea, spaţiul terestru şi cel celest. Legătura formală între cele două fiind asigurată de reprezentările iconografice ce fac trimitere directă la obiectul veneraţiei, sfinţi cu o hagiografie ce-şi au originea în zone diferite ale imperiului şi în perioade ce fac referire la începuturile creştinismului, de exemplu reprezentarea sfântului martir creştin Sebastian (foto 1), din perioada domniei lui Diocleţian, reprezentare ce face din monument o manifestare atemporală, un periplu în timp şi spaţiu pentru omul de rând, destinatarul final al mesajului ideatic.

Adevărul dezvăluit de timp devine pentru arta barocă o temă clasică[3], concept surprins în tematica artei Banatului din secolul al XVIII-lea. Conceptualizarea manifestărilor artei baroce deschide prin complexitatea fenomenologică perspective noi în abordarea teoretică, nefiind vorba despre o tentaţie a noului, ci de actualizări şi corelări ale unor ipoteze de lucru vehiculate în literatura de specialitate şi în fluxul editorial actual ce se referă la acel „*fragment temporal-creator care a suscitat cele mai aprinse dispute şi dezbateri între specialişti*”[4].

[2] Normele metodologice ale acestei abordări sunt analizate în lucrarea lui M. Belford şi J. Hermann, *Time and space concepts in art*, Pleiades Gallery, New York, 1980.
[3] J. R. Martin, *Barocul*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1982, p.14.
[4] I. Hostiuc Constantin, *Barocul românesc. Gesturi de autoritate, replici şi ecouri*, Ed. Noi Media Print, 2008, p. 7.

BDD-A26686 © 2017 „Jozsef Attila” Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:16 UTC)

Barocul interpretat ca forţă culturală, ca ansamblu de forme şi conţinuturi, ce a luat naştere ca expresie a unei anumite situaţii ideologice, a unei tradiţii definite, a unor noţiuni şi funcţii determinate, îşi exercită influenţa asupra altor medii decât cele în care a luat naştere, putând suferi metamorfoze, ajungând chiar să-şi piardă acoperirea ideologică, depăşind limitele impuse de mediu, teritoriu şi timp.

Analiza conceptelor prezente în arta barocă este o investigaţie ce deschide multiple perspective, un exemplu de astfel de concept ce are la bază gândirea ordinului militant al Iezuiţilor este cel de *Regnum Marianum*, dezvoltat după plasarea provinciei Ungaria sub protectoratul Fecioarei Maria. Prin acest gest, realizându-se de fapt o încadrare în iconografia Contrareformei inspirată de Biblie, cu imagini promotoare ale cultului Mariei, ale ciclului Cristologic şi ale vieţilor sfinţilor martiri[5]. De asemenea, în aceeaşi direcţie de analiză a conceptelor din arta barocă bănăţeană, se vorbeşte în bibliografia de specialitate despre secolul al XVIII-lea din Banat ca fiind baroc, neglijându-se aspectele formale ce fac din perioadă una deopotrivă rococo sau neoclasică, adaptându-se termenii la a desemna stilul general al epocii ca fiind baroc cu tendinţe clasicizante. Delimitările stricte pe considerente formale, stilistice chiar pe analize ale textelor ce fac referire la acestea, pe categorii de editori (istorici, mireni, istorici de artă, oameni de cultură) ar dezvălui accente ale limbajului folosit în abordarea descrierilor artei aflată sub denumirea de barocă (cuprinsă în publicaţii ştiinţifice, presă, semnalări ale preoţilor în cronici parohiale, etc). Şi această ipoteză de cercetare trebuind corelată cu manifestările fenomenului din provinciile vecine, deschizând perspectiva analizei istoriografiei ca sursă alternativă pentru studiul artei baroce din Banat. Barocul a creat adesea clamată unitate în diversitate, reuşind prin multiplicitatea valenţelor sale multiculturale să înlesnească contacte, influenţe, chiar dialogul între comunităţi etnice diferite, fiind deja în perioada în care se manifestă un stil internaţional sau stil al naţionalităţilor, cu multiple conotaţii şi forme ale imaginarului.

Cum barocul a fost *„ultimul mare stil european”*[6] constantele acestuia sunt reperele analizate şi valorificate conceptual, reacţiile baroce aflându-se în sincronicitate cu vestul european contribuind la afirmarea modernităţii plastice autohtone. Maniera în care arta barocă a reuşit să realizeze o sinteză în Banat este evidenţiată de relaţia dintre normă şi formă, depărtarea de centru eliberând-o de normativele stricte impunându-se o rigoare dogmatică, nefiind deloc un mod utopic de existenţă ci parte a cotidianului modelat de vicisitudinile specifice perioadei, între care războiul, foametea şi ciuma erau constantele definitorii.

[5] A. Szilagyi, *Thematic approaches to Baroque and Rococo*, in Baroque and Rococo, Budapest, 1990, p. 9.
[6] H. Bauer, A. Prater, *Barocul*, Taschen Verlag, 2007, p. 6.

BDD-A26686 © 2017 „Jozsef Attila” Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:16 UTC)

Destinul provincial al ultimului mare stil european poate fi sesizat şi în arhitectura barocă care delimitează formal spaţiul şi îi conferă valenţe temporale, înglobând şi prezentând prin intermediul ornamenticii o sinteză de motive ce nu au nimic comun cu evoluţia fenomenului pe plan central–european ci evocă mai degrabă gustul eclectic al comanditarilor, aspectul multiculturalismului barocului fiind evocat ca element de analiză conceptuală a fenomenului. Studii de caz ale ornamenticii barocului sincretic din Banatul istoric scot în evidenţă motive ornamentale precum floarea de clopoţel, specifică în arealul central-european perioadei timpurii a stilului. În Banat, datorită manifestării târzii, ornamentica nu mai îmbracă o cronologie specifică fazei stilului ci există o sinteză de motive, un sincretism ce depăşeşte reperele temporale, nemaifiind un indiciu al fazei acestuia, timpurii, mature sau târzii, ci o stereotipie cvasi heraldică. Barocul este deopotrivă temporal, fiecare etapă a stilului evocând diferite faze ale evoluţiei cu particularităţi stilistice proprii, şi atemporal cu un ansamblu de forme şi conţinuturi ce reflectă ideologia comanditarilor şi a artiştilor ce se manifestă într-un spaţiu configurat de norme ideologice, putându-se manifesta în alte perioade decât cele consacrate stilului ce a

Foto 2

Foto 3

BDD-A26686 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:16 UTC)

fost în plan ideologic o manifestare a principiilor Contrareformei. Fiecare etapă stilistică în istoria artei are o perioadă barocă, acest concept făcând din stil o constantă istorică.

Sfântul epocii baroce este consfinţit ca şi martor al credinţei, artistul reuşind că confirme această evidenţă prin reprezentarea martirajului, prin reprezentarea cuvântului şi a extazului, subliniind misiunea apologetică a artei cu tematică religioasă[7]. Arta barocă exprimă pasiunile sufletului prin conceptul extazului mistic al Theresei de Avilla, întemeietoarea ordinului Carmelitelor, prin retorica reprezentării conceptului abstract al Imaculatei Concepţiuni, prin diferitele forme ale credinţei propovăduite de Rocchus (foto 2), Carol Borromeus (foto 3) şi Nepomuc (foto 4).

Societatea se adaptează gustului pentru o artă cu o retorică elocventă, nedisimulată, ce ajunge să instruiască prin imagini devenite stereotipe. Este cazul să

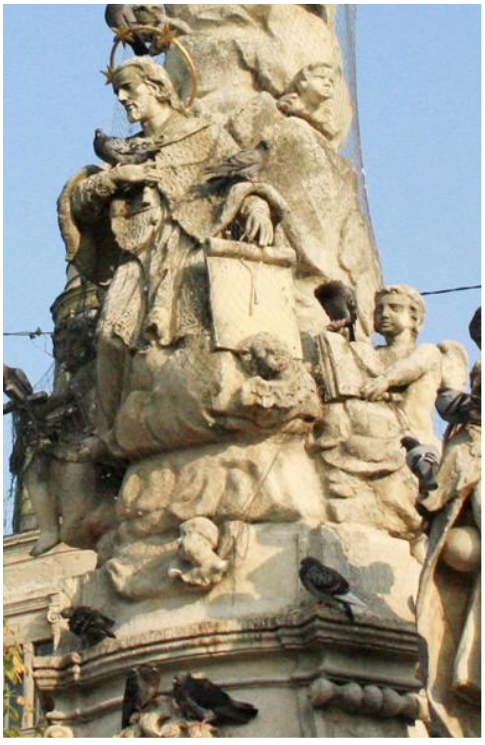

Foto 4

Foto 5

[7] Sfinţii devin actori în procesiunile de *theatrum sacrum* ale perioadei, idee vehiculată de G. Bazin, *Clasic, baroc, rococo*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1970, p. 16.

BDD-A26686 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:16 UTC)

reiterăm conceptul victoriei printr-o altă imagine apoteotică: reprezentarea Sf. Treimi în glorie (foto 5) şi a lui Christos ca *Salvator Mundi.*

Normele de abstractizare ale imaginarului sesizate în cazul sculpturii baroce definesc acele imagini ce devin prin recurenţa manifestării –imagini simbol–proiecţii plastice ale conceptelor de iubire, credinţă şi trăire senzorială. Elocvenţa didactică a gesturilor schiţate de sfinţii secolului baroc din Banat reflectă capacitatea artei de-a statua noi valori formale ce pun bazele artei moderne într-o perioadă în care experienţele multiculturale se conturează în sincronicitate cu cele europene.

Bibliografie

Belford M., Hermann J., *Time and space concepts in art*, Pleiades Gallery, New York, 1980.
Bauer H., Prater A., *Barocul*, Taschen Verlag, 2007.
Bazin G., *Clasic, baroc, rococo*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1970.
Hostiuc I. C., *Barocul românesc. Gesturi de autoritate, replici şi ecouri*, Ed. Noi Media Print, 2008.
Martin J.R., *Barocul*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1982.
Szilagyi A., *Thematic approaches to Baroque and Rococo*, in Baroque and Rococo, Budapest, 1990.
Vlăsceanu, M., *Particularități regionale ale artei baroc din Banat,* în volumul *Istoria Banatului* (coordonator V. Neumann), Ed. Academiei, București, 2015, pp. 235-267; ediția a-II-a, revăzută şi adăugită, Ed. Academiei, Bucureşti, 2016, pp. 255-291.

BDD-A26686 © 2017 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:16 UTC)